

Ryssbergen

Arkeologisk utredning inom del av fastigheten
Sicklaön 13:3, Nacka socken och kommun,
Stockholms län.

Kjell Andersson

Ryssbergen

Arkeologisk utredning inom del av fastigheten
Sicklaön 13:3, Nacka socken och kommun,
Stockholms län.

*Omslagsbild: Vy över Lilla Värtan från befästningen objekt 2 med
Blockhusudden till vänster och Lidingö i bakgrunden.
Foto mot nordöst.*

Innehåll

Sammanfattning	7
Bakgrund	7
Kulturmiljö	7
Syfte och arkeologisk potential	7
Metod	8
Resultat	8
<i>Ettapp 1</i>	8
<i>Ettapp 2</i>	10
Utvärdering	10
Arkiv	11
Administrativa uppgifter	11
Bilagor:	
<i>Bilaga 1. Plan och objekttabell</i>	13
<i>Bilaga 2. Plan objekt 8</i>	16
<i>Bilaga 3. Provgropstabell</i>	17

Figurförteckning

Figur 1. Utredningsområdets läge markerat på Terrängkartan.	6
Figur 2. Utredningsområdet och objekt markerade på Fastighetskartan.	6
Figur 3. Skåren/jaktvärnet objekt 4. Foto från öster.	9
Figur 4. Ett av pjäsvärnen inom objekt 2. Foto från söder.	9
Figur 5. Ett murat skyttevärn inom objekt 2. Foto från väster.	9
Figur 6. Vägens objekt 5 norra del. Foto från norr.	9
Figur 7. Vägen objekt 12 sedd snett från ovan. Foto från norr.	9
Figur 8. Boplatsavsatsen objekt 8 sedd från söder.	10
Figur 9. Längs dräneringsrännans sidor finns vallar av skrotsten. Foto från öster.	10

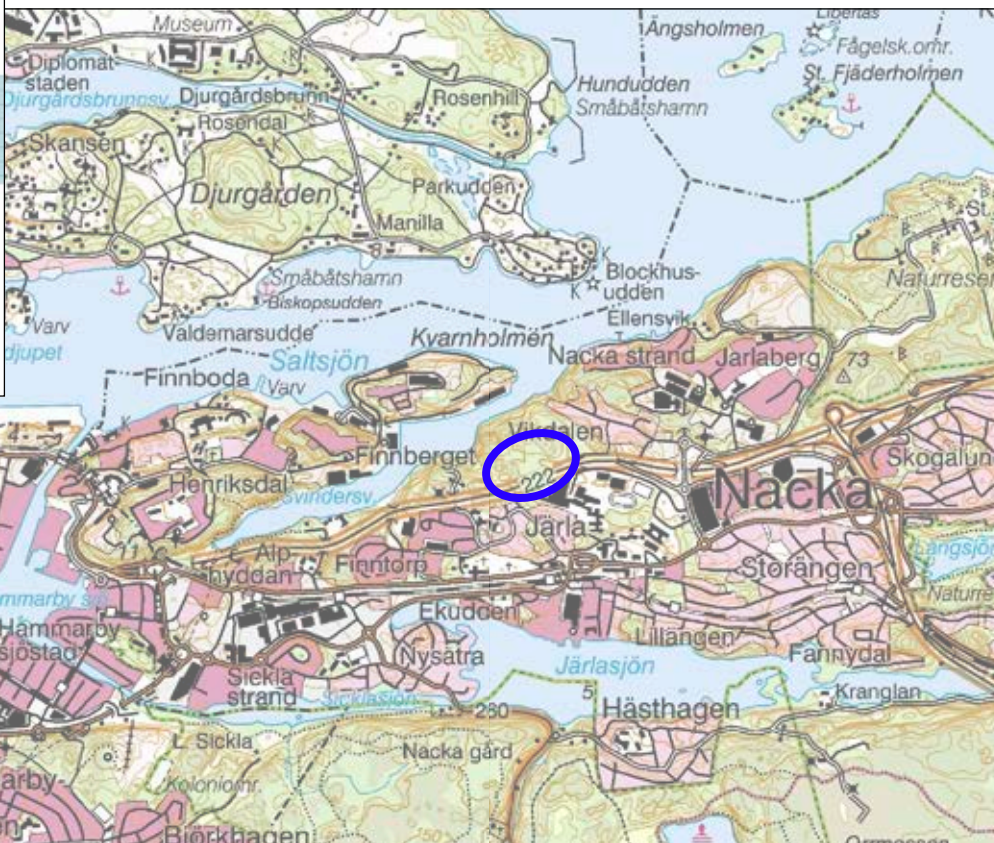

Fig 1. Utredningsområdets läge markerat på Terrängkartan, skala 1:40 000.

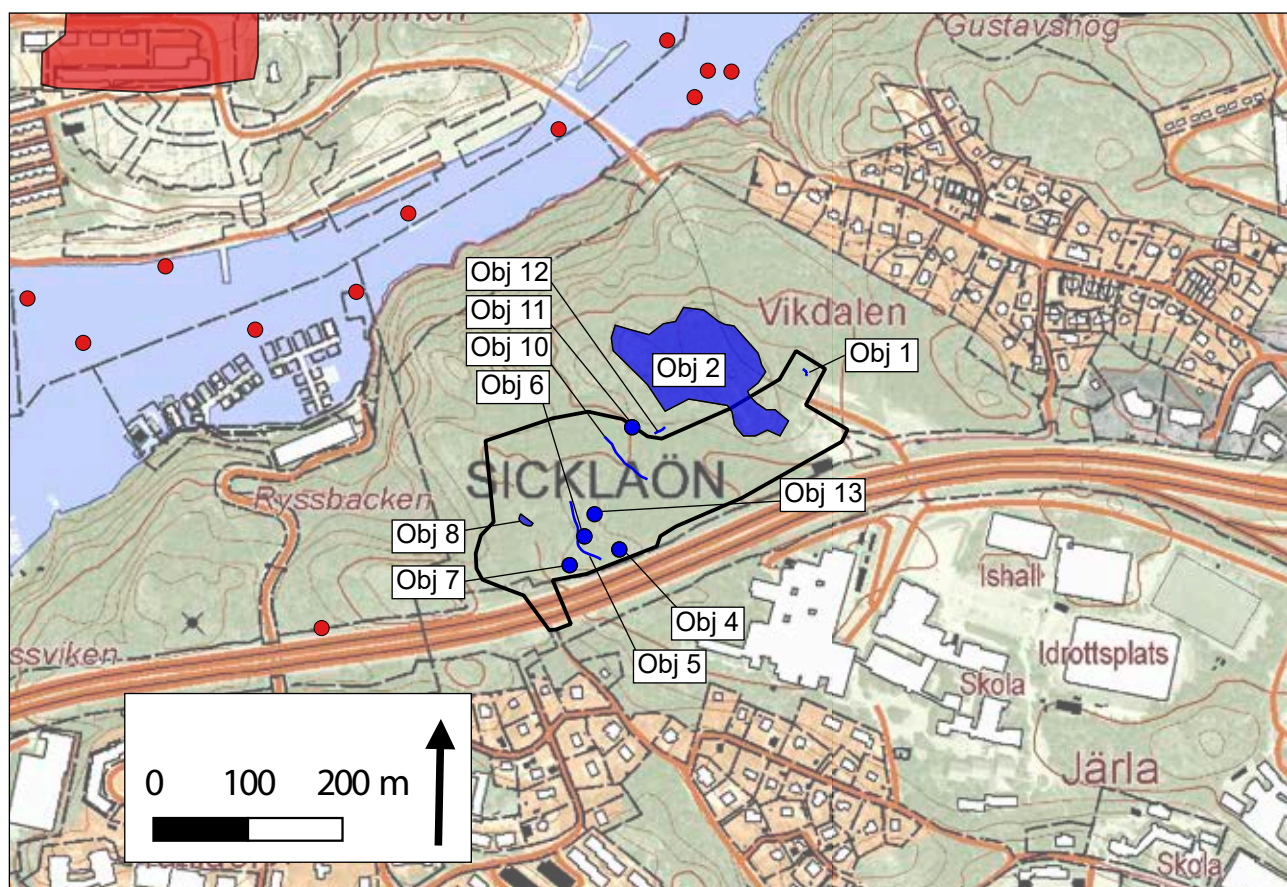

Fig 2. Utredningsområdet och objekt markerade på fastighetskartan, skala 1:8 000.

Sammanfattning

Arkeologistik AB har under ett par dagar i början av december 2018 genomfört en arkeologisk utredning av ett ca 5 hektar stort område på Sicklaön i Nacka. Utredningsområdet var beläget direkt norr om Värmdöleden/väg 222 i höjd med Nacka gymnasium. Området utgör en del av Ryssbergen, en sammanhängande urskogsartad barrnaturskog mellan Värmdöleden och Svindersviken. Terrängen består av en bergplatå med blockiga hållmarkspartier och mellanliggande planare partier med nivåer mellan ca 45 och 60 m.ö.h. Inga fornlämningar var kända inom området sedan tidigare.

Utredningen har innefattat kart- och arkivstudier, inventering och provundersökningar av ett par objekt med oklar fornlämningsstatus. Vid utredningen framkom 13 objekt varav ett var beläget strax utanför utredningsområdet (objekt 12) och ett objekt som endast delvis var beläget inom detta (objekt 2). Objekten utgörs av sex jaktvärn (objekt 1, 4, 6, 7, 11 och 13), ett område med militära lämningar (objekt 2), två vägbankar (objekt 5 och 12), en boplat/aktivitetsyta från äldre stenålder (objekt 8) och en dräneringsrännan (objekt 10). Där utöver påträffades även två boplatslägen (objekt 3 och 9) som dock kunde avskrivas som fornlämningar efter provundersökning.

Av de framkomna lämningarna är det endast boplaten objekt 8 som bedöms utgöra fornlämning. Övriga objekt bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar.

Bakgrund

Nacka kommun planerar att detaljplanelägga en del av fastigheten Sicklaön 13:3 för bostäder, förskola och verksamhetsbyggnad. Länsstyrelsen bedömde att området kunde rymma ännu ej kända fornlämningar och har därför med stöd av 2 kap 11 § kulturmiljölagen (1988:950) beslutat att en arkeologisk utredning ska utföras inom detaljplaneområdet och vidare beslutat att tilldela Arkeologistik AB att utföra utredningen (Lst beslut 2018-11-28, dnr 431-46825-2018). Arkeologistik genomförde den arkeologiska utredningen under några dagar i början av december 2018. Nacka kommun svarade för utredningskostnaderna.

Kulturmiljö

Utredningsområdet är beläget på Sicklaön i Nacka och är ca 5 ha stort. Området ligger direkt norr om Värmdöleden/väg 222 i höjd med Nacka gymnasium. Området utgör en del av Ryssbergen, en sammanhängande urskogsartad barrnaturskog mellan Värmdöleden och Svindersviken. Terrängen består av en bergplatå med blockiga hållmarkspartier och mellanliggande planare mark med nivåer mellan ca 45 och 60 m.ö.h.

Med undantag för en numera borttagen osäker stensättning (RAÄ Nacka 81:1) finns inga kända fornlämningar inom skogsområdet. Den eventuella stensättningen var belägen väster om utredningsområdet och på platsen löper idag Värmdöleden. Det är oklart om lämningen undersöktes inför vägbygget som påbörjades 1965. Utredningsområdet har under historisk tid utgjort utmark till Järta gård. Det finns inga uppgifter om äldre bebyggelse inom området.

Syfte och arkeologisk potential

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar skulle beröras av den planerade exploateringen. Resultatet från utredningen skulle kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultatet skulle också kunna användas som underlag i kommunens planering (Lst förfrågningsunderlag 2018-11-12, dnr 431-46825-2018)).

Utredningsområdets nivåer medger att lämningar från äldre stenåldern och framåt kan finnas inom detta. På Sicklaön och Ormingelandet har tidigare endast enstaka lösfynd från stenåldern gjorts (ATA 5612/82, RAÄ Nacka 124:1, RAÄ Boo 23:1, 28:1 och 30:1), men på senare tid har även kvartsfyndplatser börjat påträffas. En av dessa har nyligen framkommit i anslutning till Nacka kommunhus, ca 700 m sydöst om utredningsområdet (Nacka 347). Sedan åtminstone modern tid har området utgjort ett utpräglat utmarksområde. Utöver eventuella stenålderslämningar förväntades därför främst sentida

lämningar såsom jakt- och fångstanläggningar och/eller skogsbrukslämningar kunna framkomma inom detta.

Metod

Inledningsvis genomfördes en kart- och arkivstudie i syfte att klargöra hur utredningsområdet hade nyttjats under modern tid samt för att eftersöka lägen som varit lämpliga för bosättning och andra aktiviteter under förhistorisk tid. Vid arkivstudierna eftersöktes uppgifter och handlingar rörande området i fornminnesregistret (FMIS) och Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA). Rapporter rörande eventuella arkeologiska undersökningar inom och i anslutning till området har också eftersökts i Kungliga vitterhetsakademiens biblioteksdatabas Vitalis och i Riksantikvarieämbetets öppna arkiv Samla. Vid kartstudierna har främst skannade lantmäteriakter och ekonomiska kartor i Lantmäteriets digitala arkiv granskats.

Efter arkiv- och kartstudierna genomfördes en fältinventering för att klargöra om fornlämningar eller andra kulturhistoriska lämningar fanns inom utredningsområdet. Nyfunna objekt liksom ytor som bedömdes kunna rymma fornlämningar utan synlig markering ovan mark mättes in med RTK-gps och beskrevs i text. Valda objekt fotograferades.

Vid utredningens andra etapp grävdes provgropar med spade inom ett par lämpliga boplatslägen. Groparna mättes in med RTK-gps och beskrevs i text. Samtliga gropar återfylldes efter avslutad dokumentation.

Resultat

Etapp 1

De inledande kart- och arkivstudierna gav inga uppgifter om tidigare fynd eller undersökningar inom utredningsområdet eller om äldre bebyggelse inom detta. Vid efterföljande inventering påträffades 13 objekt varav ett var beläget strax utanför utredningsområdets norra gräns (objekt 12) och ett objekt som endast delvis var beläget inom detta (objekt 2). Objekten utgörs

av sex jaktvärn (objekt 1, 4, 6, 7, 11 och 13), ett område med militära lämningar (objekt 2), två vägbankar (objekt 5 och 12), en boplats/aktivitetsyta från äldre stenålder (objekt 8) och en dräneringsränna (objekt 10). Där utöver påträffades även två lämpliga lägen för bosättning eller andra aktiviteter under stenålder (objekt 3 och 9), men vars fornlämningsstatus var oklara och därför behövde vidareutredas (etapp 2).

Samtliga jaktvärn består av en vall eller skärm av stenar, en s.k. skåre, som har anlagts på kanten av ett berg eller en håll med fri sikt över lägre liggande terrängavsnitt (figur 3). Vallarna eller skärmarna är mellan 3 och 9 meter långa, 0,5 - 1,0 m breda och i allmänhet ca 0,3 m höga. Samtliga bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar.

De militära lämningarna objekt 2 utgör en omfattande befästning med minst tre pjäsvärn, skyttevärn, terrasseringsringar, husgrunder, vägbankar m.m. (figur 4). Befästningsverken täcker en minst 180 x 20 - 110 m (NV-SO) stor yta. Gjutna betongbunkrar och värn saknas inom området, men murade skyttevärn (igenfyllda) förekommer längs bergets kanter (figur 5). Befästningen har ett strategiskt läge på en av Sicklaöns högsta punkter med fri sikt över Stockholms inlopp via Lilla Värtan (se omslag). Några uppgifter om när området befästes har inte påträffats. Befästningen, som endast till en mindre del sträcker sig in i utredningsområdets östra del, bedöms som en övrig kulturhistorisk lämning.

Vägbankarnas användning är oklara, men vägen objekt 5 har anlagts under 1900-talets första hälft och är på den äldre ekonomiska kartan (1951) markerad som en enskild sämre körväg som sträckte sig västerut från Vikdalen (RAK J133-10i5g53). Den bevarade delen utgör vägens västra ände (figur 6). Vägen objekt 12 är belägen strax utanför utredningsområdets norra kant och är endast bevarad (färdigställd?) till en längd av 12 meter (figur 7). Vägen ligger i anslutning till och löper mot dräneringskanalen objekt 10 (se vidare nedan) och kan möjligen ha ett samband med denna. Båda väglämningarna bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar.

Boplatsen objekt 8 är belägen på en liten avsats på västsidan av ett berg, ca 52 m.ö.h. I nordöst skyddas avsatsen av brant stigande berg med en liten grott-

Fig 3. Skåren/jaktvärnet objekt 4. Foto från öster.

Fig 5. Ett murat skyttevärn inom objekt 2. Foto från väster.

Fig 4. Ett av pjäsvärnen inom objekt 2. Foto från söder.

Fig 6. Vägens objekt 5 norra del. Foto från norr.

öppning/klippöverhäng (figur 8). Intill öppningens sidor finns några större stenar och block mellan vilka en låg halvcirkelformad och övertorvad vall av stenar löper (bilaga 2). Vallens yta påträffades flera bitar krossad kvarts och ett tydligt plattform-savslag. På avsatsen strax väster om öppningen finns en ca 3 x 2 - 3 m stor yta med rikligt med slagen och krossad kvarts synligt i markytan. Kvarts förekommer också spritt över avsatsen och strax nedanför denna i söder samt på en något lägre liggande avsats i sydväst. Kvartsmaterialen bedöms utgöra avfall från uppskärning av kvartsnoder och/eller redskapstillverkning

Fig 7. Vägen objekt 12 sedd snett från ovan. Foto från norr.

Fig 8. Boplatsavsatsen objekt 8 sedd från söder.

under stenålder. Mängden synlig kvarts i marklagren kan förklaras av att vegetationsskiktet har bränts av i samband med en skogsbrand i Ryssbergen under sommaren 2018. Inom utredningsområdet drabbades dock endast delar av skogen i områdets nordvästra kant, men spår av markbränder förekommer på flera platser inom utredningsområdet. Objektet bedöms som en fornlämning.

Dräneringsrännan objekt 10 är belägen i den norra kanten av ett tidigare kärr som upptar en stor del av utredningsområdets centrala del. Rännan är ca 70 m lång, 2 - 3 m bred och upp till 3 m djup och har sprängts igenom berg. Längs rännans sidor finns vallar av skrotsten (figur 9). Dräneringsrännan sträcker sig från kärret ut i en sluttning ned mot Svindersviken i norr. Lämningen bedöms som en övrig kulturhistorisk lämning

Etapp 2

Vid utredningens andra etapp provgrävdes boplatslägena objekt 3 och 9 genom provgropar med spade. Båda objekten hade bra topografiska lägen i skydd av berg på åtminstone ett par sidor. Vid provundersökningarna visade sig dock markslagen vara mindre lämpliga (objekt 3, bilaga 3) eller direkt olämpliga (objekt 9) för ens tillfälliga aktiviteter under stenåldern. Inga fynd påträffades heller på någon av platserna. Objektet utgör inte kulturhistoriska lämningar.

Fig 9. Längs dräneringsrännans sidor finns vallar av skrotsten. Foto från öster.

Utvärdering

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar skulle beröras av den planerade exploateringen. Utredningen skulle innefatta kart- och arkivstudier och en fältinventering (etapp 1) samt, om nödvändigt, provundersökningar av objekt med oklar fornlämningsstatus (etapp 2). Inga fornlämningar var kända inom området som utgjordes av ett utpräglat utmarksområde. Områdets topografiska förutsättningar medgav dock att lämningar från (äldre) stenålder skulle kunna finnas inom detta. Utöver eventuella stenålderslämningar förväntades i övrigt främst sentida lämningar i form av jakt- och fångstanläggningar och/eller skogsbrukslämningar kunna framkomma.

Vid de inledande kart- och arkivstudierna framkom inget av antikvariskt intresse som berörde utredningsområdet. Vid den efterföljande inventeringen påträffades dock elva objekt varav en fornlämning inom eller i direkt anslutning till detta. Därutöver noterades även två lämpliga lägen för tillfälliga bosättningar eller andra aktiviteter under stenålder. De senare kunde dock avskrivas efter provundersökning. Den påträffade fornlämningen utgörs av en liten boplatsyta på en bergavsats med en liten grottöppning/överhäng. På avsatsen är krossad och slagen kvarts, bl.a. ett tydligt plattformsvlag, synliga i markytan. Kvartsen har blottlagts i sam-

band med en skogsbrand som härjade delar av Ryssbergen under sommaren 2018.

Övriga objekt utgörs av ett större område med militära lämningar som dock endast delvis berör utredningsområdets östra kant, sex jaktvärn, en dräneringsränna och två vägbankar varav den ena är belägen strax utanför

utredningsområdets norra kant. Samtliga lämningar är sentida och bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar.

Den arkeologiska utredningen genomfördes i enlighet med projektplanen och syftet med utredningen anses ha uppnåtts.

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Riksantikvarieämbetet

Fornminnesregistret (FMIS), Riksantikvarieämbetet

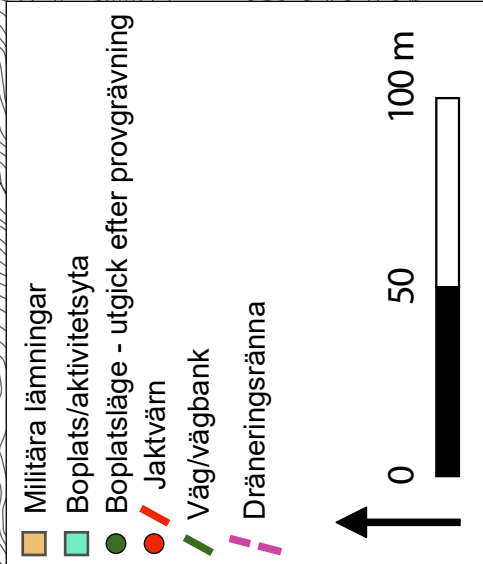
Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK), Lantmäteriet
J133-10i5g53 Ekonomiska kartan, blad Nacka 1951

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	<i>431-46825-2018</i>
Beslutsdatum	<i>2018-11-28</i>
Arkeologistik, projektnr	<i>AL 2018.32</i>
Exploator	<i>Nacka kommun, Exploateringsenheten</i>
Landskap	<i>Södermanland</i>
Kommun	<i>Nacka</i>
Socken	<i>Nacka</i>
Fastighet	<i>Sicklaön 13:3 (del av)</i>
Fornlämning	-
Typ av undersökning	<i>Arkeologisk utredning etapp 1 och 2</i>
Läge	<i>Ekonomiska kartan 10I 5g (NÖ) (RT90)</i>
Koordinater	<i>E 679177, N 6579056 (Sveref 99 TM)</i>
Omfattning	<i>Inventerad yta ca 5 ha, provgrävd yta ca 3 m²</i>
Fältarbete	<i>6 – 7 december 2018</i>
Personal	<i>Kjell Andersson (projektledare), Göran Wertwein</i>
Underkonsulter	-
Arkivmaterial	<i>Utöver denna rapport föreligger inget arkivmaterial</i>
Fynd	<i>Inga fynd tillvaratogs</i>

Bilaga

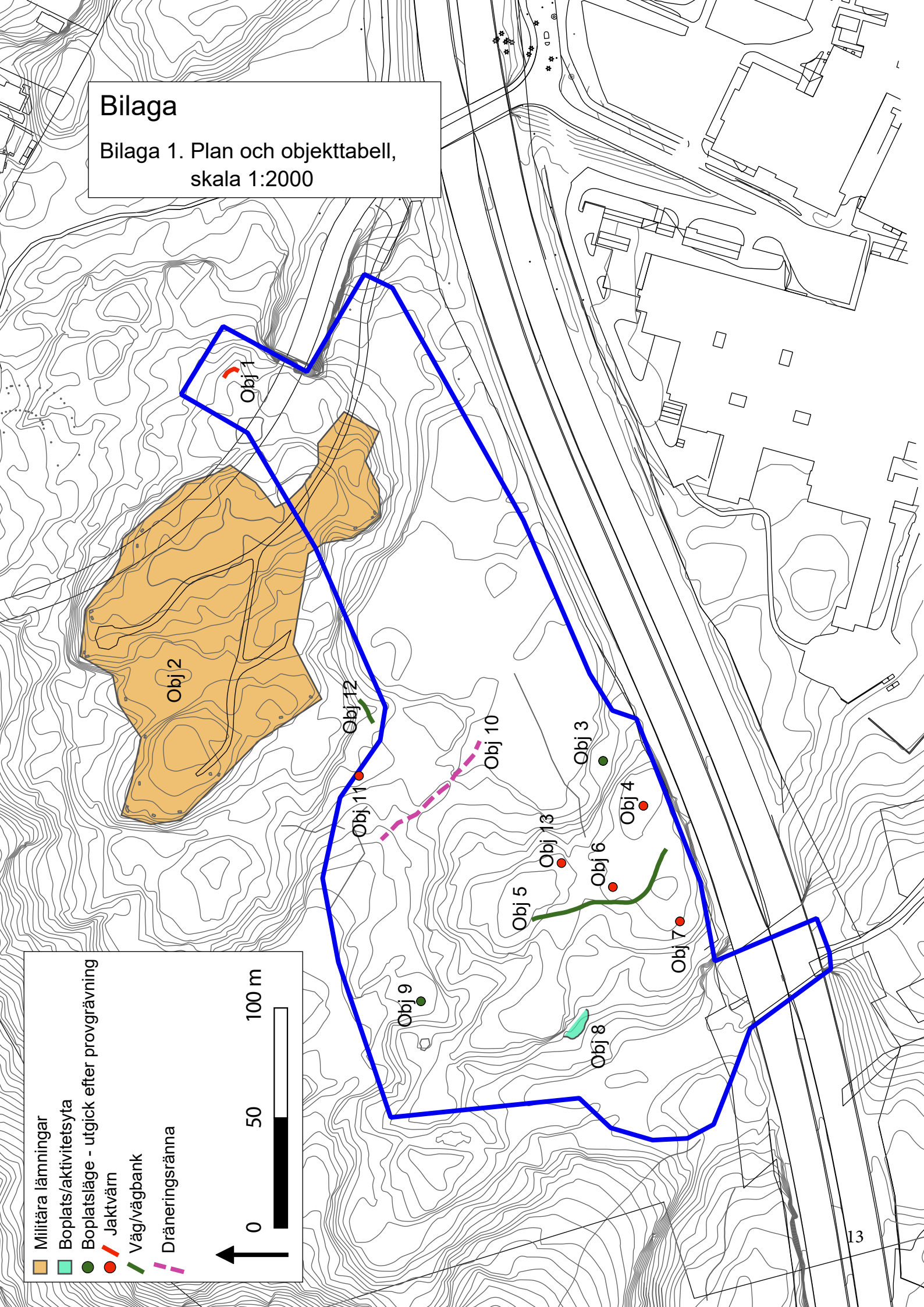
Bilaga 1. Plan och objekttabell,
skala 1:2000

Legend:

- Militära lämningar
- Boplats/aktivitetsyta
- Boplatsläge - utgick efter provgrävning
- Jaktvärn
- Väg/vägbank
- Dräneringsränna

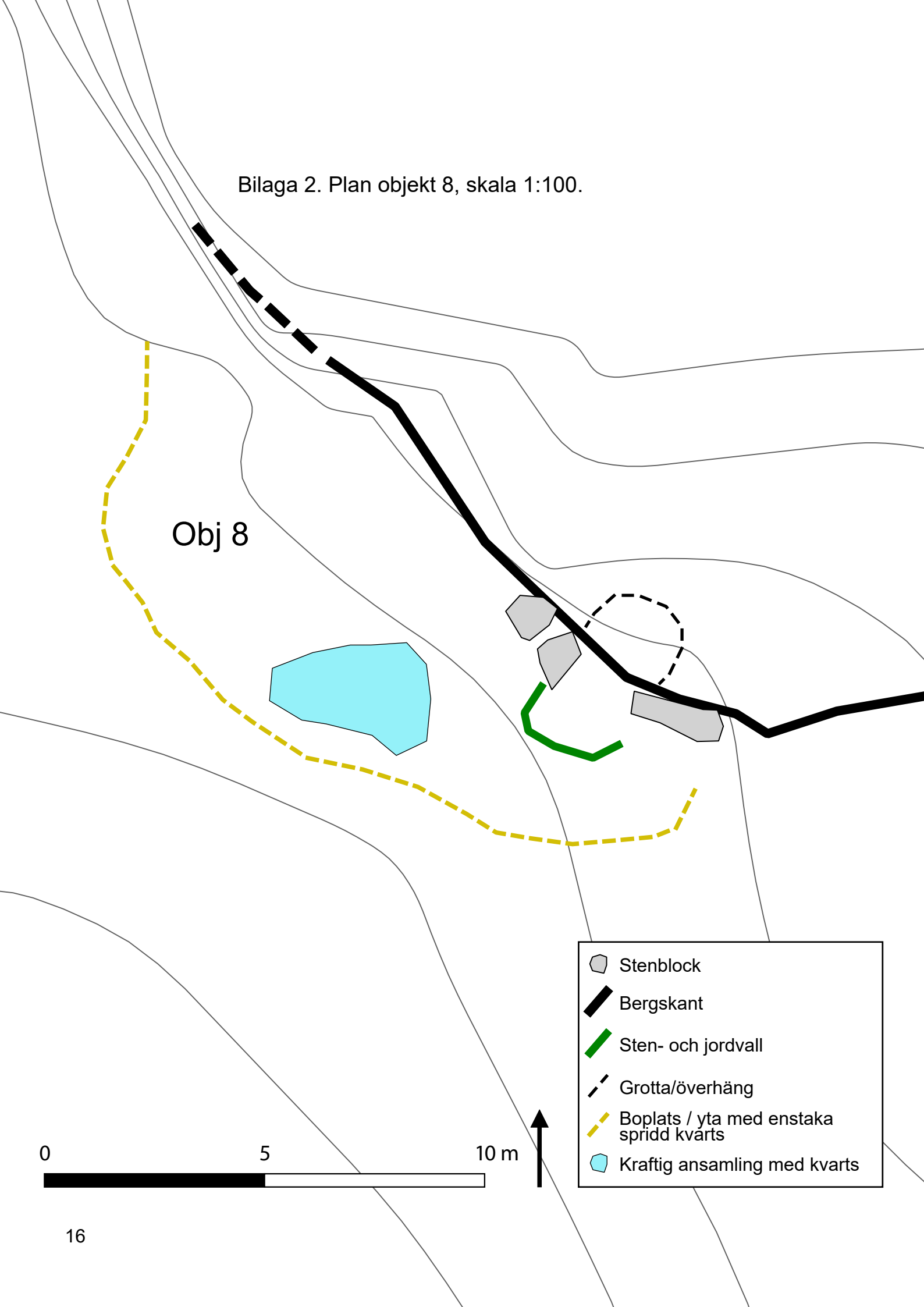
Scale bar: 0, 50, 100 m

	Typ	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
Obj 1	Skåre/jaktvärn	Skåre/jaktvärn, ca 9 m lång (NV-SO), 0,4 - 0,5 m bred och upp till 0,3 m hög. Bestående av en skärm av 0,2 - 0,8 m stora stenar. Delvis övermossad/övertorvad. Belägen på NÖ kanten av berg med utblick över lägre liggande terräng i öster.	Övrig kulturhistorisk lämning
Obj 2	Område med militära anläggningar	Område med militära lämningar, ca 180 x 20 - 110 m (NV-SO), bestående av minst tre pjäsvärn, ett flertal stridsvärn, terrasseringsringar, husgrunder, vägbankar och utfyllnader av sten. Beläget på bergplatå med vid utblick över Stockholms inlopp.	Övrig kulturhistorisk lämning
Obj 3	Utgår	Boplatsläge, ca 15 x 8 m (NV-SO), på naturlig hylla på östra sidan av berg, med skydd av berg i väster och söder. Boplatsläget provgrävdes vid utredningen. Inga fynd påträffades.	Ingen antikvarisk bedömning
Obj 4	Skåre/jaktvärn	Skåre/jaktvärn, ca 3 m lång (NO-SV), 0,5 m bred och 0,3 m hög. Bestående av en skärm av 0,2 - 0,75 m stora stenar. Belägen på NÖ kanten av berg med utblick över lägre liggande terräng/sänka.	Övrig kulturhistorisk lämning
Obj 5	Färdväg	Vägbank, ca 82 m lång (NNV-SSO), 3 - 4 m bred och upp till 0,75 m hög mellan berg-hällar. Vägen löper ställvis över hällarna som där har fått tjäna som vägbana. I södra delen övergår vägen i en röjd markväg med stenar utmed kanterna.	Övrig kulturhistorisk lämning
Obj 6	Skåre/jaktvärn	Skåre/jaktvärn, ca 6 m lång (NV-SO, NO-SV), 0,6 - 0,8 m bred och upp till 0,3 m hög. Bestående av en vall av 0,25 - 0,5 m stora stenar. Delvis övertorvad. Belägen på norra kanten av berghäll.	Övrig kulturhistorisk lämning
Obj 7	Skåre/jaktvärn	Skåre/jaktvärn, halvcirkelformad och öppen mot NO, ca 5 m lång, 1 m bred och 0,25 m hög. Bestående av en vall av 0,15 - 0,5 m stora stenar i ett par, tre skift. Delvis övertorvad. Belägen på sydvästra kanten av berg.	Övrig kulturhistorisk lämning

Obj 8	Boplats	Boplats, ca 15 x 7 m (NV-SO), bestående av hylla i västsluttning av berg. Skyddas av brant stupande berg med liten grottöppning/överhäng i NO och av berghällar i öster. På bägge sidor om grottöppningen finns större block och mellan blocken löper en halvcirkelformad vall av stenar, ca 1 m bred och upp till 0,25 m hög. Vallen är övertorvad med 0,2 - 0,3 m stora stenar synliga i ytan. På vallen påträffades flera bitar krossad kvarts samt ett tydligt plattformsavslag. Cirka 5 m V om grottöppningen är en yta, ca 3 x 2 - 3 m (NV-SO), med relativt rikligt med krossad och delvis slagen kvarts synlig i markytan. Kvarts förekommer också spritt över hyllan och strax nedanför denna i söder. Spridda kvartser förekommer även på en något lägre liggande avsats i sydväst. Mängden synlig kvarts i ytlagret kan sannolikt förklaras av att området eldhärjades under sommaren 2018.	Fornlämning
Obj 9	Utgår	Boplatsläge, ca 15 x 15 m (N-S), på hylla i nordsluttning av berg och skyddat av berg i väster och söder samt av hållar i öster. Läget utredningsgrävdes, men visades sig utgöras av en sänka, tidigare möjligen en liten tjärn, med svart blöt mylla. Inga fynd påträffades.	Ingen antikvarisk bedömning
Obj 10	Dike/ränna	Dike/ränna, ca 70 m lång (NV-SO), 2 - 3 m bred och upp till 3 m djup. Sprängd genom berg, med vallar av skrotsten längs sidorna. Dräneringskanal från tidigare våtmark i söder.	Övrig kulturhistorisk lämning
Obj 11	Skåre/jaktvärn	Skåre/jaktvärn, ca 5 m lång (N-S), 0,5 - 0,8 m bred och upp till 0,3 m hög. Bestående av en skärm av 0,25 - 0,4 m stora stenar. Belägen på västra kanten av berg.	Övrig kulturhistorisk lämning
Obj 12	Färdväg	Vägbank, ca 12 m lång (ONO-VSV), 1,5 m bred och upp till 0,3 m hög. Kantad av kantställda stenar, ca 0,3 - 0,7 m stora.	Övrig kulturhistorisk lämning
Obj 13	Skåre/jaktvärn	Skåre/jaktvärn, ca 4 m lång (N-S), 0,5 - 0,6 m bred och 0,2 m hög. Bestående av en skärm/mur av 0,15 - 0,5 m stora stenar i två till tre rader. Belägen på SÖ kanten av berg med lägre liggande terräng i öster.	Övrig kulturhistorisk lämning

Bilaga 2. Plan objekt 8, skala 1:100.

Obj 8

- Stenblock
- Bergskant
- Sten- och jordvall
- Grotta/överhäng
- Boplats / yta med enstaka spridd kvarts
- Kraftig ansamling med kvarts

0 5 10 m

Bilaga 3. Provgropstabell.

Objekt	Grop	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
Obj 3	G1	0,6 x 0,55	0,2	Torv 0,05 m ovan tätt packad sten med morän emellan.
	G2	0,5 x 0,5	0,2	Som G1.
	G3	0,5 x 0,4	0,25	Som G1.
	G4	0,7 x 0,7	0,1	Torv 0,05 m ovan stora stenar och berg.
	G5	0,5 x 0,5	0,25	Torv 0,1 m ovan svart blöt mylla. Inträngande vatten.
	G6	0,5 x 0,5	0,25	Som G1.
	G7	0,55 x 0,5	0,2	Som G1.
Obj 9	G1	0,6 x 0,5	0,25	Torv 0,1 m ovan röd - svart blöt mylla.
	G2	0,5 x 0,5	0,25	Torv 0,1 m ovan svart blöt mylla. Brun botten. Inträngande vatten.
	G3	0,5 x 0,5	0,25	Torv 0,1 m ovan svart blöt mylla. Berg i botten.